

Waar ik over klaag

Serie: Waar het hart vol van is – wat in ons omgaat

20 februari 2022

Voorgangers: Derk Stegeman (overweging) en Hans Opschoor

Welkom en mededelingen

Opening: Licht en klankschaal

Lied: Die zegt God te zijn (t. Huub Oosterhuis; m. Antoine Oomen)

Inleiding

We klagen en mopperen wat af met elkaar. Over het weer, over levensgevaarlijk scheefliggende stoeptegels, over hondenpoep. Onlangs las ik hoe schadelijk al die hondendrollen wel niet zijn voor het milieu vanwege de enorme hoeveelheden stikstof die mede wordt uitgescheten. Persoonlijk kan ik goed mopperen, op voetgangers bijvoorbeeld die met grote levensverachting de zebra op stiefelen zonder ook maar een blik naar links of rechts te hebben geworpen. Want als fietser of als automobilist moet je stoppen voor een voetganger die het zebrapad aan het oversteken is of – let wel – die voornemens is dat over te steken. Maar die voorrang is natuurlijk niet absoluut: je bent als voetganger ook verplicht je ervan te vergewissen of een fietser of automobilist jou wel gezien heeft en of die wel op tijd voor jou kan stoppen.... Niet alleen in het verkeer mopperen we vaak over anderen. Soms bekruipt me het gevoel dat in de breedte en diepte van de samenleving het gemopper toeneemt, dat de klacht aanzwelt. We hebben in toenemende mate het gevoel – zo lijkt het wel – dat ons onrecht wordt aangedaan. Onderscheid is hier wel belangrijk. Het gemopper over hondenpoep is van een andere orde dan de klacht van ouders, die slachtoffer werden van de kindertoeslagenaffaire. Dat hun klachten gehoor vonden, dat er erkenning kwam voor het ongehoorde onrecht dat hen was aangedaan – het mag een wonder heten.

Waar het hart vol van is, wat in ons omgaat – zo heet de serie waarin deze viering een plek heeft. En voor deze zondag is het thema toegespitst op onze klachten en onze aanklachten. *Waar ik over klaag...* Mijn klagen gaat vaak over de manier waarop wij vluchtelingen behandelen. Ook daar is de menselijke maat volstrekt zoek. Ook daar ongehoord onrecht, ditmaal blijft echter de erkenning uit.

De klacht zoekt naar recht, zoekt naar menselijke maat, zoekt naar herstel of genezing, naar doorbreking van eenzaamheid, pijn of ellende. Of misschien zoekt de klacht wel gewoon alleen maar naar erkenning. In sommige klachten is er wel uitzicht, perspectief op antwoord of verlichting, op verandering ten goede. In andere is ook dat perspectief, is ook die kier van licht nauwelijks meer zichtbaar.

In deze viering lezen we drie donkere teksten, drie klaagzangen. De eerste is Psalm 88, vaak betiteld als de donkerste van alle psalmen. Een aangrijpend lied op de rand van de dood. We lezen het in de hertaling door Huub Oosterhuis uit *150 psalmen vrij*. Ook de tweede lezing is een klaagzang, een donkere psalm, maar dan een van recenter datum en met een hoger nummer. Psalm 46:31 van Hester Knibbe geeft taal aan de onhoorbare schreeuw van een moeder die bij het graf van haar kind staat. Onze derde en laatste lezing is aan het eind van de dienst een gedicht van Catharina Visser, dat zelf nog geen verlichting biedt, maar wel een ander en daarmee een “jou en mij” en daarmee perspectief en hoop.

Waar ik over klaag: lichter kunnen we het niet maken. Of toch? We bedachten dat ook op de rand van dood en ellende de humor altijd in de buurt moet zijn, desnoods als laatste glimp van menselijkheid. Als gein, als genade.

Er staan twee Joden bij de Klaagmuur in Jeruzalem. Zegt de een tegen de ander: Hoe is het ermee? Zegt de ander: Ach, ik mag niet klagen....

Gebed

Naar jou, God, zoeken we,
naar jou gaat ons verlangen,
omdat we door jou zijn gevonden.

Zoek ons opnieuw,
verbreek jouw zwijgen,
doorbreek ons dove geklets,
weerspreek ons klagen,
en wacht ons op,
en wacht op ons.

Laat in onze leegte nieuwe hoop ontkiemen,
beziel ons spreken met hoop en liefde
en laat ons zwijgen vol vertrouwen zijn.

Amen

Lied: Kyrie eleison

Lezing: Psalm 88 vrij (versie 1 – uit 150 psalmen vrij van Huub Oosterhuis)

Hoor je mijn gekrijt
af en aan – je hoeft
niets te zeggen jij
als je me maar hoort.
Nacht staat om me heen
hoge blinde muur
woest en leeg van ziel
dwaal ik in mezelf
een die niets begint
een die niet kan gaan
stenen in een kuil.
Zeggen ze 'kom op'
maar ik weet niet hoe
en ik roep de dood
en ik denk me weg
vallend uit de tijd
buiten jouw bereik
tot waar niemand niets
uitgewiste namen.
Al mijn liefsten zijn
heen onbereikbaar ver
niemand wil me meer
tot vergetelheid
dood is dood gedoemd
ben ik – waar en wie
ben jij die zou zijn
die zou zijn met mij
hoor je mijn gekrijt?

Lied: Dan nog (t. Huub Oosterhuis; m. Bernard Huijbers)

Lezing: Psalm 4631

In mijn nood roep ik
niet en tot niemand, ik zwijg. Wie na zoveel
zand erover nog leeft, heeft het schreeuwen

verleerd. Laat de eik maar kreunen
en klagen om blad dat voortijdig
te gronde, de tak van zijn stam

afgerukt, laat mij woordeloos
staan in zijn schaduw. Laat

mijn zwijgen niet klein en gebukt
zijn maar waardig hoog
en breed als de kroon van de boom

nu zijn wortels en stilte zich
hechten aan hem en alle gebed
wordt gesmoord in de aarde.

uit: Verstoorde grond (2002) Hester Knibbe

Pianospel

Overweging

1.

Niet tot niemand roep ik. Een anti-psalm is dit gedicht van Knibbe wel genoemd. Over de moeder bij het graf van haar veel te vroeg gestorven kind. Ik las ooit ergens dat het nummer van de psalm het grafnummer is. Het gedicht verzet zich tegen het 'zand erover' van zwijgen, maar na schreeuwen volgt toch de pijnlijke witregel als de stilte van de geluidloze schreeuw. *Letterlijk* 'zand erover': over de kist, over het dode kind, over de pijn van dit verlies. Maar ook *figuurlijk* is het 'zand erover' dodelijk: 'alle gebed wordt gesmoord in de aarde'.

Het tot drie maal toe klinkende 'laat' geeft het gedicht een klagende, berustende klank: laat de eik maar kreunen, laat mij woordeloos staan, laat mijn zwijgen niet klein en gebukt zijn...

Klinkt in dit drie keer 'laat' een adressant mee, wordt hier iemand of niemand aangesproken? Het kreunen en klagen wordt aan de eik overgelaten: 'om blad dat voortijdig | te gronde, de tak van zijn stam | afgerukt'. Zo staat de eik voor de moeder. Haar woordeloos staan en zwijgen wil waardig hoog en breed zijn, zoals de kroon van de kreunende en klagende boom waardig hoog en breed is. Is het ook haar stilte, die zich via zijn wortels aan hem hecht? Zou het kunnen dat de eik niet alleen in zijn kreunende klagen de moeder vertegenwoordigt, maar dat ook haar bidden als het ware door hem in de aarde wordt gesmoord?

In welke mate stellen de ontkenningen dat wat of degene die ontkend wordt juist ook tegenwoordig? Anders gezegd: zoals licht door de kieren van een dichte deur heen schijnt — zijn het niet juist zo de ontkenningen in deze Psalm 4631, die de deur dichtdoen voor de klacht en het gebed?

2.

Zou deze psalm in de bijbel passen? Voor wie Psalm 88 er naast legt en leest, is dat geen vraag meer. Deze donkere teksten hebben wel degelijk hun plek in de bijbel. Het lijden, de woede en pijn — als dat allemaal geen stem krijgt zou het noodlot de mensen stom en woordeloos maken. Woorden en wonderen zijn er immers genoeg en goden van goud en beloften. Maar voor je het weet spreken we de taal van 'zand erover'. De bijbel laat ons zien hoe de machteloze vloek de laatste menselijke weerbaarheid kan zijn tegen de berusting. En die machteloze vloek kan, als ze stem krijgt, waardig zijn en hoog.

Psalm 88 staat bol van donkere somberheid. In de Hebreeuwse bijbel is het de 'duisternis' die het laatste woord heeft. God verbergt zich voor de dichter:

dood is dood gedoemd
ben ik — waar en wie
ben jij die zou zijn
die zou zijn met mij
hoor je mijn gekrijt?

De klacht is in deze psalm tot een aanklacht geworden. Een aanklacht tegen de Levende, die zijn naam niet waar maakt: *Levende, Adonai, ik zal met je zijn*. Nou Adonai, waar ben je dan?!

Misschien moeten we ons bedenken dat deze heftigheid ook bij de cultuur hoort, waarin de psalmen zijn ontstaan: een oosterse cultuur van woede en woestijn, van water dat troostend stroomt. Het is poëzie uit een cultuur van uitersten, ook in de gevoelens van liefde en haat, van zegening en vervloeking.

Maar toch: van deze psalm gaat wel een heel grote *beklemming* uit. Enerzijds is er de volharding van de psalmist in het zich toevertrouwen aan God, anderzijds zoekt de dichter toch steeds ook weer de keiharde confrontatie met de Levende. De psalmist neemt het vertrouwen in de Levende mee de dood in, waar slechts vragen overeind blijven en alle vertrouwen afbreekt. En tegelijk brengt ze ook ruimte en bevrijding met zich mee. Want dit klagen en krijten is ontstaan in en overgeleverd door een gemeenschap die dit vertwijfelde vertrouwen blijkbaar verdragen kon. Die aan deze machteloze vloek een plek kon geven, die zo'n vertrouwensband met God voelde dat deze aanklacht daarin een plaats kon hebben. Meer nog dan in de Psalm van Hester Knibbe is hier die ondergrond, die ruimte en dat vertrouwen ook voelbaar. En dat raakt, dat ontroert me op de een of andere manier.

3.

We mopperen wat af, maar klagen wij eigenlijk wel echt? En dan doel ik niet op de klaagzangen van iemand als Hans Dorrestijn. Die schreef in zijn sombere periode liedjes waarin allerlei ellende werd opgesomd en die aangeregen werd door een refrein met de tekst: ach, heb ik dat weer, heb ik dat weer. Bij hem is het meer een klacht over de domme pech, die elk mens kan overkomen maar die Hans Dorrestijn wat vaker overkomt dan de rest van de mensheid. Nee. Het klagen van de klaagliederen is een klagen uit de nood, dat zich tot God richt. Een klagen dat zich beroept op de beloften die deze God van bevrijding deed. Een klagen binnen de sfeer van de relatie tussen God en Israël, die verbond heet.

En wij? Wat doen wij in onze nood? Klagen we tegen God? Roepen we God ter verantwoording? Herinneren we God aan de beloften van bevrijding, vrede en recht? Ook wij verbinden voorspoed en tegenspoed, leven en dood, ziekte en gezondheid, geluk en ongeluk met God. Maar we doen dat op een andere manier dan de psalmen. We hebben minder de neiging God als oorzaak van ziekte aan te spreken. We zien oorlog of onheil niet meer zo direct als een straf voor onze manier van leven, als een vergelding van het kwaad dat we doen. Maar hebben we God daarmee niet ook naar de rand geduwd? Kan de aanklacht en de woede werkelijk een plek hebben in onze geloofsbeleving? En hoe delen we die dan met elkaar?

De keerzijde van klacht en aanklacht is danken en dankbaarheid. Ik vraag me af of de vraag niet ook voor de dankbaarheid geldt? Heeft de dankbaarheid nog wel werkelijk een plek in onze geloofsbeleving?

Ooit bedacht ik dat wanneer we naar de wereld kunnen kijken als Gods schepping, dat we dan elke morgen God kunnen danken voor de zon, die over ons is opgegaan. En ik nam me voor die dankbaarheid dagelijks te oefenen. Maar er zijn vele ochtenden dat ik het zonlicht als vanzelfsprekend voor lief neem, er zijn talloze dagen die ik zonder bewuste dankbaarheid begin. Als ik echter vanuit die dankbaarheid kan leren leven, dan kan ik een ontvankelijkheid oefenen die mij meer mens maakt en die mij ook de ogen verder opent voor de menselijkheid van mijn naasten. Is de

dankbaarheid voor het ogenschijnlijk vanzelfsprekende niet de keerzijde van de klacht over het schijnbare noodlot? Als ik God kan loven voor de zon die opgaat, wanneer ik God dank voor de geboorte van mijn kind, zou ik God dan niet ook en met recht kunnen aanklagen voor de wanhoopsdaad van Daan en Sara, voor het verdriet en de eenzaamheid van hen die rouwen, voor het onrecht dat vluchtelingen treft aan onze grenzen, voor de honger en de oorlog, voor de schade aan onze aarde, ons milieu?

En toch. Als we zingen dat God mij uit de schoot getrokken heeft, zingen we als schepselen en oefenen we dankbaarheid:

*mijn voeten zette dat ik stond
mij hebt doen weten dat ik gaan kon
dat ik zou komen waar Gij zijt*

Alleen vanuit die dankbaarheid kan vertrouwen groeien, vertrouwen als het element waarin we ademen, waarin we leven en tot bloei komen.

Alleen vanuit dat vertrouwen kan ons klagen een aanklacht tegen God zijn. Omdat ons leven op geen enkele manier en op geen enkel moment uit de relatie met God valt. Ook niet als ik God aanklaag of beschuldig. Omdat er een vertrouwen onder ligt. Omdat Zij ons in de dood nog kent. Naam die trouw blijft. Moge het zo zijn.

Lied: Schriftlied (t. Huub Oosterhuis; m. Antoine Oomen)

Voorbeden

Jij bron van liefde, jij ander, jij onbekende aanwezige, afwezige
Jij vuur in mij, soms opgelaaid en dan weer uitgedoofd
Jij verborgen bron van leven in mij, in jou

Dat ik je niet uit het oog verlies
Jij ander, zelfs als je klaagt en zeurt,
Dat ik doorgrond dat jouw pijn
meer verbergt dan ik wil zien

En als ik klaag omdat mijn ego niet gestreeld, mijn wil niet gehoorzaamd, mijn zin niet gekregen
Laat jij dan diegene zijn
Die met mij in een spiegel kijkt
Mijn ogen opent

En als ik helemaal niet meer in je geloof
Omdat ik je niet nodig heb
Mijn zaakjes fijn voor elkaar
De boze wereld weggezapt
Het klimaat ontkend
De vluchteling buiten beeld
Laat je dan zien
Maak mij wakker

Eeuwige, luister naar ons vragen,
naar onze zorgen nu de geest van oorlog weer vaardig lijkt te worden op ons continent,
naar onze woorden in ons hart bewaard
of hier verzameld in het voorbedenboek

Hoor ons
Laat je zien
Omdat jij liefde bent
Ik jou zoek
En jij mij

Tafelgebed: Gij die weet (t. Huub Oosterhuis; m. Bernard Huijbers)

Breken en delen

Lezing: Een kracht die geneest (Catharina Visser)

Is er een kracht die geneest?
Als wij op de bodem van ons kunnen zijn,
als we pijn hebben, ziek zijn,
of eenzaam door de dagen gaan:
is er dan een kracht die ons doet opstaan?

Kom mij niet aan met mooie woorden.
Zeg niet dat lijden een zin heeft, een doel.
Als de afgrond zich opent en nergens houvats is,
troost mij dan niet met andermans pijn.
Kom mij niet aan met schoonheid en zon.

Maar waak met mij in de grot van smart.
Begrijp de volle omvang van mijn klacht.
Kleineer mij niet, laat mij mijn waardigheid.
Wie weet.....in de nacht tussen jou en mij
roert zich een kracht die geneest.

Zegen

Ga naar huis, misschien wel naar de god van de smart die we allemaal met ons meedragen,
maar misschien ook met de kracht die geneest met ons mee,
en in elk geval met de zegen van de Levende:

De genade van Jezus Christus
en de liefde van God
en de gemeenschap van de Heilige Geest
zij met ons allemaal.

Amen

Lied van weg en omweg (t. Huub Oosterhuis; m. Antoine Oomen)
